

Joulukuu
8. päiv
2016

Nummõr
25 (375)

Leht mass 0.50€

UMƏ LEHT

VANA VÖROMAA RAHVA UMAN KEELN LEHT

Nõlvaku Kaie: inne jõulu osta iks mõistusõga!

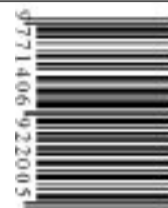
Kae lk 2

Kiä omma kõgõ tegüsämbä kodanigu

Kae lk 3

Ruitlanõ: preemiä viinapudõli kækjäle?!

Kae lk 4

Ekspertiis: Eesti lõuna- tippu tulõssi viil uuri

HARJU ÜLLE

Luuduskaitaja tahtva tetä Eesti lõunatipun Piitre jõe kaitsoalla suurõmbas, no tuus pidänü tuu maanuka põhialigumbalt läbi uurma, ütles vahtsonõ ekspertiis.

«Et kaitsoalla suurõmbas tetä, olõssi vaia tetä viil mitu põhialikku hindamist: uuri mõtsalopaiku tüüpe, vääriselopaiku, sambliit, sammõlikkõ ja siini,» selet Eestimaa luudusõ fondi (ELF) mõtsatundja Selli Indrek, kelle käest keskkunnammõ ekspertiisi telse.

ELFi tüürühm (päält Selli Kasaku Kuno ja Pindusõ Mihkli) võt kokko kõik, miä Eesti lõunatipu ja Piitre jõe kaitsoala kotsilõ teedä om. Selli Indrek ütlet, et om kühl teedä kaitsoalotsit tsirkõ (eläse teder ja kärg, luuduskaitaja omma nännü ka habõkakku ja musta toonõkurgõ), kasus kaitsoalotsit lillikeisi (nt 16 sorti orhideid), a tõist sorti kaitsoalotsidõ liike kotsilõ om liiga veidü teedä.

Sell hinnaõ, et paiga pääl piässi kutsma mitmõ uma ala asatundja, kiä maa-ala läbi uurva. Priitahtlige luuduskaitajidõ tüdimisist ja tehnikast jääs veitüs.

«ELFi arvaminõ olf jah, et teedüst om vähävõitu ja et viil tulõssi kaia mõtso ja samblikkõ ja tsirkõ ja nii edesi,» ütlet ekspertiisi kotsilõ keskkunnammõdi kaitso planiirmise spetsialist Reimani Reet. «No mi telsemi tüü, kon olf vaia kaia kaitsoala laembastegemist taa perrä, miä om joba teedä. Ekspertiisist tulõ vällä, et ala pääl eläjä tsirgu ja kasuja kasvu omma üle riigi joba peris häste kaitstu ja õkva näide peräst olõ-i vaia naada Piitre jõe maastigukaitsoalla suurõmbas tegemä.»

Keskkunnammõ kujondas uma lõpligu otsusõ viil seo aasta seen ja lupa tuust kõigilõ aasosalidsilõ ka teedä anda.

Piitre jõe kaitsoala suurõmbas tegemist suuv Eesti luuduskaitso seldsi Varstu osakund.

Luuduskaitaja tahtva haarda kaitsoala sisse ka tuu maa, kohe plaanitas kattõ suurt dolo-kivikaivandust (pindala kokko umbõs 100 ha). Kaitsoala laembas tegemine andnu kimmüse, et kaivandust sinnä ei tulõ.

Paikligu inemise ja ka Mõnis-tõ vallavolikogo omma kaivanduisi vasta, selle et õkva üle piiri Lätimaal om sääne kaivandus luudusõ ja paikligu elo är tsurknu.

robot alla Suurõ Munamäe mäejala päält, suusaf Haani suusarato pite ja käve püssä laskman. Nigu robot, om ka võistkund suusahuvilinõ, kõik latsõ käävõ suusatrennin. Opilaisi juhend Perendi Kerli.

LEGO sumo võistlusõl leivä ütlen Haani, Rõugõ, Kuldri, Osula ja Kääpä kuul. Finaali päässi Rõugõ miiskund Rõuge Robot Team Two, robodi chiti ja programmiirse Palo Nansen, Jürise Joonatan Tähe ja Võsumägi Jan Markkus.

GROSSMANNI TRIINU

Mi kandi latsõ robotivõistlusõl

2.–4. joulukuul päälinaa peetül robotivõistlusõl Robotex leivä huuga ütlen ka mi kandi koolilatsõ.

Robotexil olf hulga võistluisi, võistlusõl «Kinä päiv robotiga» võistli Rõugõ roboditsõõr ja kats võistkunda Haani koolist. Avvohinna sai võistkund «Haanja tiigrid» (Soka Andrika-Anete, Järe Kusti, Sæde Sædeli, Jõgeva Raimondo ja Vodi Önnõlõim). Võistlustüün suusaf Ozoboti

Luuduskaitaja kutsva Eesti mõtsa iist hellü andma

Luuduskaitaja kutsva kõiki, kiä Eesti mõtsa peräst süänd haltasõ, andma uma hellü Eesti mõtsa iist ja üteliidsi mõtsasäädüse muutmisõ vasta.

Üleskutsõ teti tuu pääl, et Riigikogo taht muuta mõtsasäädüst tuun tsihin, et saasi viil inämb ja noorõmbat kuusõ- ja pedäjämõtsa maaha rako.

Hellü saa anda www.pet-sitsioon.ee/estimetsaest. Ku kokko saias vähämbält 5000

allkirja, sis antas papõr üle Riigikogolõ. Sama mõttõga avaligu kirä saadi 101 tunnõtt inemist 1. joulukuu pääväl presidendile, Riigikogolõ ja ministereiummele.

Keskkunnaministereium selet uman vastakirän, et säädüse muutminõ pututas õnnõ 4200 hektärrilõ mõtsa. Vastakaalus plaan ministereium laanõ- ja salumõtsa vähämbält saman mahun kaitsa, riigimaal ka mitu vahtsõ kaitsoalla luvva.

Seo näätäl arotas keskkunnaministereium mõtsateemat keskkunnakaitsjõdõga.

UL

Peetäs jõululaatu

HARJU ÜLLE

ylle@umaleht.ee

«Edimäde 15 laadaminotiga mõimi är 24 villaubinad joulukuusõ kaunistusõs,» kitt Vana-Võromaa käsitüü jõululaada vidäjä Oja Vilve päält laada vallõtegemist 5. joulukuu pääväl.

Vilve ütlet, et jõululaadal lätsi kaubas ka pinivilla-suka ja Vana-Võromaa kirjõga märkmigu.

Oja Vilve saaf õkva päält edimäst laadapäivä käsitüümeistriile sõnomi, et käe omma vaia käümä panda ja kingikraami mano tetä – suur jõuluostminõ jo viil lätt vallalõ.

Vana-Võromaa käsitüü jõululaat jääs Võro poliiklinigu maja edimäde kõrra pääl vallalõ nikani ku 21. joulukuu päävani.

Ummamuudu jõulukingitüisi tahtjõdõ jaos tetäs käsitüü- ja söögikraami laatu viil mitmõn Vana-Võromaa paigan.

10.12. tulõ suur jõululaat Põlva kultuuri- ja huvikeskusõn. 11.12. peetäs jõuluturgu Moosten ja Valgjärvel.

Vahtsonõ kodokandiperäne kingitüs – uma kihlkunna prundstriibolõdise kõrvarõnga.

17.12. tulõ suurõmb jõululaat Võro liinan Keskliina pagin.

Et Võro jõululaadal platsimassu ei küsütä, sis saava sinnä kauplõma minnä ka peris väiku käsitüütegijä ja söögimeistri. No kaup piät olõma esi tettü ja kodokandiperäne.

HARJU ÜLLE PILDİ

Oja Vilve Vana-Võromaa käsitüü jõululaadal puu- ja näputüüd pakman.

«Vana katskinõ kass» – Eesti kõgõ umaperätsemb latsiraamat

HARJU ÜLLE

Keväjä vällä tulnu Laanõ Triinu latsiraamat «Vana katskinõ kass» sai kõgõ umaperätsembä latsiraamadu preemiä – Eesti latsikirändüse keskusõ Aasta Rosina.

«Vana katskinõ kass» kõnõlõs vana kassi elõdagust ja pakk võimaluisi tõsõ ilma ja vanas saamisõ seletämises latsõlõ.

Latsikirändüse keskus põhjõnd preemiä andmist tuuga, et raamadu teemat – elokaar ja vanas saaminõ, elost ärmimine ja lein – om latsikirändüsen veidü.

Latsilõ om noist asjost rassõ kirotõ, no «Vana katskinõ kass» tege tuud nii, et lats saa arvu ja tund tuudsamma, midä raamadu tegeläse, seledi preemiäandja.

«Taa raamat sai jah tee-

LAANÕ TRIINU PILDİ

«Vana katskidise kassi» autori latsõ raamatugõman.

mast, millest Eestin om veidü kirotõ,» ütlet Laanõ Triinu. «Tunnus, et taa om innembi latsõ ja suurõ inemise kuun lugõmisõ raamat. Tuu tege-

mullõ kah häädmiiit, selle et scoilmaagu omma vanõmba latsiga ülearvo vähä kuun. No lugõgõ sis kuun raamatut! Soovita lukõ näütüses Püttsepä

Juhani raamatut «Vanaema, kes muutus kutsikaks» – seo om kah samal teemal.»

Lugõja omma Triinulõ ütelnü, et raamat om lännü süämche. «Raamat jätt vabas otsustamisõ, midä täpsehe usku, a and kimmüst ja lohutust, ku om vaia leppü lemmikeläjä vai lähkü inemise surmaga,» selet tä.

Raamatun «Vana katskinõ kass» om jutt kõrvuisi nii eesti ku võro keelen.

Laanõ Triinu ütlet, et tuu om julgustanu lugõma ka noid, kiä pelgäse, et nä võro kiilt häste ei mõista. «Inemise sakõst mõistva lukõ, a alahindasõ hinnäst,» kõnõl tä. «Sis om keremb naada pääl cesti keelega, sis hiili võro kiilt ja kaia, et ohhoo, olõki-i nii hull!»

Raamadu pildi om tennü Pikkovi Anne.

Triinu sai avvohinnas kilo rosinit ja preemiäraha.

Teküs inemine and kogokunnale väke

Tulõkipõn Tuviku Anu

SÄINASTI ENE

«Nõrk tetä kimmäs, kõnvõr sirgõs, pelgäjä julgõs ja kohmats siuhkõs,» sääne om Põlva maakunna sädeinemes valitu Tuviku Anu (73) tüü tsiht olnu jo pia puul aastasata.

Anu tull Rāpināhe kihälise kasvatusõ oppajas ja kergejõustigutreeneris pääle ülikuuli 1967. aastal.

Anu tulõtas miilde, et ku tä bussiga edimäst kõrda Rāpināhe tull ja kooli poolõ kõndsõ, trehväs silla pääl kokko sportligu nuurmehega.

Tuu ütelnü umalõ sõbralõ, et taa tütrigu võtt tä är. Täambädses omma Anu ja Oskar ütist clovankrit vidänü 46 aastat. Näil om kats tüärt ja neli latsõlast.

Vähämbält 30 aastat om Anu iist võtnu Rāpinā gümnaasiumi oppajidõ tervüsli-

gu võimlõmisõ rühmä. Tuust kasvi kats aastat tagasi vällä sääne punt naisi, kiä käve suvõl Taña ja Tarto võimlõmispidol. Noist pidodõst omma peri ilosa rõiva, mis päältkaejilõ väega miildüse. Ummi etteastmiisiga omma naasõ käänü ka kodokandi pidodõl. Anu om naisiga võimlõmiskava viimätseni vällä lihvnü ja parhilla oodõtas joba järgmäst Tarto võimlõmispito.

Naasõ kitvä, et Anu om kõikiga herksä, piinutundõlinõ ja avitaja inemine. Rāpinā muusõumi juht Murumetsa Kersti kahjatsõs, et innembä Anu mano võimlõma es trehvä. «Anu juhendõt tervüsevõimlõminõ om päävä parõmb osa ja õnnõtunn,» kõnõlõs Kersti. «Anuga om hää läbi kävvü, timä käest om iks midägi oppi ja iinkujjo võtta.» Trennih om Anu täpsä ja rahulik, tege esi kõik härotusõ ütch.

Anu om nii tervüsele hää cloviic ja spordi iistvidjäjä ku esi kimmäs tegijä. Tä on käänü

Tuviku Anu (keskpaigah) võimlõmisrühm keväjä Tarto võimlõmisõpidol.

PILT ERÄKOGOST

egäl aastal SEBi maijuuskmisõl, koh kõnd säidse kilomiitret. Ja plaan edespite ka minnä. Tervüse kottalõ ütles Anu, et vähämbit häti iks om, vahepääl tegevä liigõssõ hätä,

selle piätki liikma. «Paiga pääle tohe-i jäia. Väläh saa värskih õhuh kõndi ja tuu om kõik ilma massulda,» ütles tä.

Minevä aasta anti Anulõ ka tiitli «Sportlik cakas».

Rāpināh üteldäs nařaga poolõs, et Anu võitsõ Oskari ja vastapite. Rāpinā jaos omma Anu ja Oskar uma kodo patrioodi, kiä omma ummi tegemii-siga kimmähe paigapäälilõ ello

mõotanu. No võiva nä katõ-pääle üte kõva pido maaha pitä: Oskari om õkva seo nätal 80. sünnüpäiv ja ilda-aigu valiti tä Rāpinā valla avvokodanikus.

Uma kandi hää valvaja: tüüd tulõ kõikaig mano

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

Võro maakunna kõgõ tegüsämbäs kodanikus valitu haanimiis Pruti Väle (51) vidä joba säidse aastakka Suhka priitahlikku pästekomandot. Kukki turismitalo pidämise mant om tuusjaos rassõ aigu võtta ja tüü kurb, tund miis, et piät umma kogokunda avitama.

«Vaihõl kaks hinnäst kasvai poolõs, no kohusõtunnõ toukas takast, et taad asja vitä,» kõnõlõs Pruti Väle pästekomando kotsilõ. Katõs kaksaminõ tulõ tuust, et välläõpnuid pritsimiihi om komandon küll 12, noist tegüsämpi viis-kuus, no inämbüs käü kotost kavvõn tüül. Pritsimaja om õkva Väle kodotalo man Mäe-Suhkal ja ku tõsõ saa-i vällä sõita, sis timä iks lätt.

«Piät mõnõ minotiga massina sõitma saama, sis om tuust appikutsja jaos kassu,» seletäs Pruti Väle. «Päält tuu um viil õnnõtuisi ärhoitmisõ tüü: käümi inemiihi man kotoh ja kõnõlõmi, midä tetä, et es tulnu tulõ-vai celektriõnnõtust.»

Minevä nädäli olgfi sääne tsõõr ja celektriharidusõga Väle hiitü ütlen «kolhoosimaja» kortõrin iks väega är. «Lämmäviiboiler olf pantu õkva vanni kotsilõ, vana juhe tull õkva üleväst alla ja küündü poolõhuisi vanni sisse,» kõnõlõ tä. «Tsähvi saamisõ võimalus olf iks väega suur, no inemine esi es tunnõ määnestki ohto. Tei sis väega kõrraligult seletüstüüd, kuis inemine

Pruti Väle om küll pia kats miitret pikk miis, no katõ võimsa pästemassina vaihõl tuu vällä ei paistu.

HARJU ÜLLE PILT

hindä ohutumbalt puhtas mõskõ saa.»

Väle süä haltas ka vanno talomajjo laonuisi ahjõ-korstnidõ peräst. Inemise jõvva-i noid kõrda tetä, no umast kotost valla sotsiaalkortinahe kah är minnä ei taha.

Külä tõmbas tuld ligi

«Olõ nännü ümbretsõõri hulka-pallõ maaha palanuid elämiisi,» kõnõlõs Väle. Silmi iin om täl peris mitmit hirmsit pilte tuust, miä om tutvist inemiisist perrä jäänü, ku pritsimehe päält kistutamist tarrõ sisse läävä. «Katõ vanainemise kihäst olf õnnõ keskkotus perrä jäänü,» ohkas miis. «Naabriküläh Hämkotih olf kah joba ilda: ku meid vällä

kutsuti, olf tuli maja põrmandu all mitu tunni tassakõistõ hõõgunu, elämine tossu täüs ja kats tutvast miist, latsõst pääle, jäivä sinnä...»

Pritsimehi kodokülän olõ-i üttegi talomajapidämist, kon ei olõ kunagi tulõõnnõtust juhtunu. Vanõmba inemise mälehtäse, et 1950. aastidõ edcotsan palli ütlen jaanipääväl kõrraga mitu tallo maaha. Kas kotus tõmbas tuld ligi? Väle märgotas, et määnegi töistmuudu asi timä külän om jah. Tuugi om mõotanu otsust Suhka komandot iks edesi pitä.

Et korsnapühkjä piät kutsma ja täl piät papõr olõma, tuud seletäs Väle kah iks pikält, ku vaia. «Ku inemine inne arvo ei

saa, sis päält tuud saa, ku tulõlont om korsnast vällä lõõnõ ja tä om hirmuga meid kohalõ kutsnu,» ütles Väle.

Tüüd tulõ kõik aig mano

Suhka komandol om egä aastaga inämb tüüd, olkõgi, et inemiihi om ümbretsõõri kõrrast veitõmbäs jäänü.

«Edimält olf viis-kuus kutsõt aasta pääle, no nüüt om kõrra kuun ja esiki rohkõmb,» ütlen pritsimiihi. «Kõik ei olõ tulõõnnõtust. Mõnikõrd kutsutas liiklusavarii mano appi: mi olõmi lähküh ja jõvvami innemb. Suurõ tormi käändvä kääntüliidsi teie pääle hulga puid maaha, avitami noid iist är võtta.»

Väle kõnõlõs, et tuud tulõ

kipõlt tetä – muido iks mõni massin kupatas käänu takast vällä, puu om iin ja inämb kinni pitä ei jõvva. «Mi piät pästemassinaga kah iks tiid kaema ja sõitma minimaalsõlt maksimaalsõlt kipõlt,» muigas tä.

Pästeamõtiga om kõnõlõdu, et Suhka komando võidas appi kutsu kooni 25 kilomiitret taadõ. Om olnu juhtumiisi, et Suhka pritsimehe omma kihotanu Võro liina vällä.

Pästeamõt tugõ komandot niipallo, et massinit saa kõrran hoita ja om andnu tarvildisõ kraami kah. Palgas mastas tüütunni iist kümme eurot miinus massu (õnnõ välläõidu aigu), tuu raha om pantu varustusõ pääle. Kats aastakka tagasi

sai valmis kõrralik pritsimaja, mille ehitämist tugi ka PRIA. Massina omma vana Võro liina pästekomando ZIL 131 ja Saksamaalt tuudu Mercedes, miä ildaagu ZIL 130 vällä vaihf.

Vanno massinidõga või ette tulla, et no a ei lää käümä, ku vaia om. «Om meilgi tuud üts kõrd ette tulnu, no õnnõs tuust suurt hätä es tulõ,» kõnõlõs Väle. «Tõsõ komando jõudsõva peräle ja avitava.»

Lummõ om Haanimaal inämb ku muial, no Väle kitt, et ZIL 131 om nii hää massin, et om seoniaoni egäsugutsõst lumõst läbi vidänü.

Väle märk, et peris priitahligõ pääle saa-i Eestimaal iks pästmist jättä. «Suidusukõldumist nii lihtsä tetä ei olõki ja vii seest pästmisega jäämi peris hättä. Opnuil miihil om tiidmiisi ja tarvilit kraami inämb,» seletäs tä. «Käve küll esi kah Väikuh-Maarjah opmah. Põlvidi puul tunni är sääil tulõ ja suidsu seeh, no iks ei tunnõ hinnäst kimmält. Liiklusavariih kortsu länüst massinast mõistva nä kah inemiihi parõmbahe vällä lõiku. Mi saami avita, ku umma lihtsämbä asä.»

A kellele annassi Pruti Väle esi aasta kõgõ tegüsämbä kodanigu avvonime? Väle märgotas pikält ja sis ütles, et tuu tiitlini võisi hinnäst mängi mõni pillimiihi. Kimmähe om tuud väärt ka Nopri talo peremiis, talomeieri pidäjä ja «Tulõ maalõ!» ettevõtmisõ vidjäjä Niilo Tiit. «Timä hoit maacelo üllech nii uma jutu ku toimõndamisõga,» arvas Väle.

